

<https://doi.org/10.15407/fd2026.03.201>

УДК 1(091):14:130.2

Ілля МОСКВІН,

аспірант, кафедра філософії, магістр філософії,
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова,
65082, Одеса, вул. Дворянська, 2

Ilamsqv@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0003-2077-1160>

ІНВАРІАНТ ПОРЯДКУ ЯК ЕХО ВІЙНИ: ГЕНЕЗА ТЕРМІНА ΤΑΞΙΣ У ДАВНЬОГРЕЦЬКІЙ КУЛЬТУРІ (Частина 1)

У статті здійснюється аналіз генези терміна τάξις (taxis) у межах герменевтичного підходу Г.Г. Гадамера з опорою на історико-культурні особливості Стародавньої Греції задля виявлення механізмів трансформації самого терміна, а також інтерпретації його актуального розуміння. Простежується семантична та концептуальна трансформація терміна τάξις у давньогрецькій інтелектуальній традиції від архаїчного до класичного періоду. Особливу увагу приділено функціональному вживанню τάξις в письмовій спадщині давньогрецької культури, а також реконструкції розвитку його розуміння, спираючись на матеріали ранньої та класичної поезії й філософії. Визначається, що первинне значення терміна, зафіксоване в мілітарному сенсі, постає підґрунтям для його подальшої раціоналізованої форми вираження досвіду війни. Аргументується, що війна (у давньогрецькій думці: πόλεμος (polemos), ἔρις (eris)) є критичним чинником, який стає фундаментальною передумовою формування нових форм соціокультурного порядку та сприяє подальшій організації суспільства. У підсумку обґрунтовується думка, що термін τάξις зазнає суттєвих семантичних змін у взаємопов'язаному історико-культурному розвитку та набуває

Цитування: Москвін, І. (2026). Інваріант порядку як ехо війни: генеза терміна τάξις у давньогрецькій культурі (Частина 1). *Філософська думка*, 3, 201—212. <https://doi.org/10.15407/fd2026.03.201>

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2026. Стаття опублікована на за-
садах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

статусу універсального позначення порядку: від первинного позначення військової організації до конкретного інваріанту ідеї порядку в текстах Платона, а згодом — загального принципу внутрішнього впорядкування у філософії Аристотеля.

Ключові слова: антична філософія, герменевтика, ідея порядку, κόσμος (cosmos), культура, порядок, τάξις (taxis).

Вступ

Геракліт Ефеський, якому зазвичай приписують авторство даної думки, висловлює відому для історії філософії ідею: «εἰδέναι δὲ χρὴ τὸν πόλεμον ἔοντα ξυνόν, καὶ δίκην ἔριν, καὶ γινόμενα πάντα κατ' ἔριν καὶ χρεών» (*Слід знати, що війна є загальною і справедливою — це розбрат, і все виникає через розбрат й за необхідністю*) (Diels, Kranz, 1903: DK 12 В 80). Розбрат як всеохопний принцип виникнення — дана теза не тільки істотно вплинула на розвиток античної філософії, а й неодноразово віднаходила себе в подальших історичних епохах, донині зберігаючи істотний вплив на філософську та наукову традицію.

Закладаючи підвалини майже будь-якої сфери сучасного життя — від особливостей культури до принципів пізнання, — давньогрецька культура водночас пропонує першу раціональну модель розуміння світу, а разом із цим — першу раціоналізовану форму ідеї порядку. Саме тут натрапляємо на перші раціональні спроби поставити саму *проблему* порядку. Сьогодні ми маємо змогу зазначити, що саме розуміння порядку може визначати світогляд, структуру й принципи мислення. А давньогрецьке уявлення про порядок постає фундаментом для сучасного європейського.

Втім, необхідно враховувати, що формування раціоналізованої ідеї порядку в Стародавній Греції є надзвичайно складним і багатогранним процесом, який передбачає нерозривний взаємозв'язок водночас багатьох різних уявлень про порядок та соціокультурних аспектів. У межах даного дослідження комплекс цих уявлень розглядається як можливі інваріанти (різновиди) загальної давньогрецької ідеї порядку.

Філологічно дані уявлення не редукуються до єдиного терміна чи поняття. Порядок постає багатовимірним феноменом, що фіксується одразу низкою термінів із різним семантичним навантаженням, залежно від контексту та сфери вжитку: κόσμος (cosmos), νόμος (nomos), λόγος (logos), τάξις (taxis) тощо. Κόσμος позначає цілісний, гармонійний устрій буття; νόμος — нормативний порядок у сфері закону й звичаю; а λόγος, будучи багатозначним терміном, виступає як раціональний принцип, структура думки тощо, водночас описуючи загальну впорядкованість. Τάξις же первісно був тісно пов'язаний із воєнною справою і лише згодом почав осмислюватися як один з інваріантів загальної ідеї порядку, поступово набуваючи статусу універсального позначення впорядкування. Концептуальне об'єднання всіх існуючих інваріантів складає загаль-

ну давньогрецьку ідею порядку. Однак ґрунтовно оглянути всі в межах статті неможливо, тому наразі ми обмежимося розглядом лише одного з інваріантів, а саме — τάξις.

Разом з тим визначити розуміння τάξις можна лише на підставі співвіднесення з іншими формами позначень порядку, тобто в концептуальній системі інваріантів. Основою такого співвіднесення для нашого розгляду стане κόσμος через частоту та особливу специфіку одночасного вживання з τάξις. Цілком імовірно, що, тоді як κόσμος переважно вказує на цілісний і завершений порядок, τάξις може бути пов'язаний із самим способом організації та розташування його частин.

Основна проблема концептуальної трансформації τάξις полягає в наявності семантичної прірви між початковим значенням терміна (як лінійного шикування військ) та його пізнішим абстрактно-філософським вжитком. Чому саме військовий термін починає означати універсальний принцип порядку? Питання щодо механізмів раціоналізації прагматичного досвіду війни, який створює можливість для подальшої концептуальної трансформації τάξις у більш загальну форму осмислення порядку, залишається недостатньо розглянутим у контексті реконструкції генези терміна. Адже самі процеси трансформації τάξις, що потенційно охоплюють соціальні, культурні, філологічні та інші складові, залишають ключові питання без остаточної відповіді та, ймовірно, завжди лунатимуть ехом (ἦχός / echo — відзвук) крізь майбутні епохи. Можливо, це можна почути й сьогодні.

Предметом розгляду стане семантична та концептуальна трансформація терміна τάξις у давньогрецькій культурі та філософії.

Метою даного дослідження є реконструкція генези терміна τάξις як одного з інваріантів ідеї порядку в давньогрецькій культурі задля виявлення механізмів його семантичної й концептуальної трансформації та інтерпретації його актуального сенсу в межах герменевтичного підходу Г.Г. Гадамера.

Методологічну основу дослідження становить герменевтичний підхід Г.Г. Гадамера, викладений у праці «Істина і метод». Дослідницька систематизація логіки зазначеного підходу як методологічної рамки здійснюється з метою ґрунтовного простеження концептуальної трансформації терміна τάξις у давньогрецькій культурі, а також інтерпретації його актуального розуміння через поєднання перспективи минулого й історично зумовленої сучасності. Такий підхід дає можливість не лише ширше відтворити історико-культурні особливості формування τάξις, а й ґрунтовно окреслити засади загальних принципів і механізмів його становлення як інваріанта ідеї порядку.

У межах цього підходу був також застосований концептуальний метод для зіставлення значення та особливостей функціонального вживан-

ня τάξις і κόσμος; термінологічний метод — для виявлення семантичних меж і простеження трансформації функціонального значення терміна в стародавніх текстах поетів та філософів; філологічно-етимологічний метод — для уточнення походження терміна та виявлення можливих зв'язків між його первинними й пізнішими значеннями; історико-генетичний метод, який дає змогу реконструювати історичні етапи формування та розширення значення τάξις, а також простежити його поступове осмислення як одного з інваріантів давньогрецької ідеї порядку в контексті становлення уявлення про κόσμος як загального впорядкування; реконструктивний метод, що допомагає відтворити шлях формування сенсу τάξις як внутрішнього типу впорядкування, спираючись на фрагменти текстів давньогрецької спадщини — від архаїчної поезії до класичної філософії; а також соціокультурний метод, спрямований на з'ясування взаємозв'язку між трансформацією терміна τάξις та історико-культурними чинниками Стародавньої Греції.

Передсуди (Vorverständnis): раннє семантичне поле терміна τάξις

Семантична структура іменника τάξις безпосередньо пов'язана з дієсловом τάσσω (tasso), спектр значень якого є доволі широким і об'єднує ідеї упорядкованого розміщення, розстановки та призначення (Beekes, 2010: р. 1455; Liddell, Scott, Jones, McKenzie, 1996: τάσσω; Montanari, 2015: р. 2085). Τάσσω означає «розташовувати», «впорядковувати», «ставити в ряд», а в специфічному контексті — «розташовувати в бойовому порядку» (як війська, так і кораблі — за рядами або лініями) та «розподіляти» (Liddell, Scott, Jones, McKenzie, 1996: τάσσω; Montanari, 2015: р. 2085). Також — «закріпити за місцем або роллю», зокрема «призначити особу на службу», «встановити обов'язок»; а в соціально-нормативних значеннях — «приписувати», «встановлювати закон або правило» тощо (Bailly et al., 2020: τάσσω).

Традиційно вважається, що етимологічна генеза давньогрецького τάσσω сягає походженням індоєвропейських коренів, що, наприклад, можна простежити через деривати ταγή (tage) і τᾱγός (tagos). Роберт Бікес зазначає, що в інших мовах це слово порівнювали з парфянським титулом *tgmdr*, який Гарольд Бейлі, один з найавторитетніших дослідників санскриту та іранської мови ХХ ст., реконструює як *tagma-dāra* — «той, хто віддає наказ, впорядковує» (Bailey, 1985: р. 98); давньоперським *ham-ataxšata* — «вони впорядковували»; тохарським *tās* — «командувач»; та литовським *patogùs* — «зручний» (Beekes, 2010: р. 1455).

Τάξις є похідним від τάσσω (Beekes, 2010: р. 1455; Chantraine, 1980: р. 1096; Frisk, 1970: S. 859). У межах античної культури цей термін у письмовій традиції фіксується відносно пізно — приблизно в VI ст. до н. е. Сам

термін τάξις позначає переважно військовий порядок, пов'язаний з «упорядкуванням» та «розміщенням» елементів; а також — «стан», «устрій», «припис», «податок», «плату» тощо (Liddell, Scott, Jones, McKenzie, 1996: τάξις; Beekes, 2010: p. 1455; Chantraine, 1980: p. 1096). Іноді його передусім відзначають як «*bon ordre*» — гарний порядок, на противагу ἀταξία (ataxia, безлад); до того ж це — «організація», «порядок мови», «військовий стрій», «бойовий порядок» і «конкретний пост» (Bailly et al., 2020: τάξις).

Поки приблизно окреслимо, що τάξις — це насамперед *військовий порядок*, часто — порядок щодо чогось; припустимо, що навіть спосіб або принцип, за яким множинність елементів упорядковується в структуровану, ієрархічно та функційно визначену цілісність. Однак важливо розглянути це глибше.

Одними з основних функційних особливостей терміна є «розміщення» й «упорядкування», що безпосередньо межує зі значеннями дієслова τάσσω, зокрема такими, як «ставити в ряд», «розташовувати у бойовому порядку» тощо. Ці тлумачення вже імпліцитно передбачають наявність певного принципу впорядкування. Наприклад, якщо τάξις розуміти як «ставити в ряд», тоді що саме є визначальним принципом цього ряду? Чи збігаються наші сучасні розуміння «ряду» з тими, що були притаманні давньогрецькому мисленню, чи ми маємо кардинально відмінні уявлення?

Ці питання є принциповими, оскільки незрозуміло, що саме детермінувало розуміння ряду в мисленні стародавніх греків: його початковий або кінцевий елемент; співвідношення з об'єктами поза межами ряду; контекст побудови та функційне призначення (наприклад, військова організація відповідно до розташування противника) чи інші чинники. Більше того, залишається відкритим питанням, чи можна відмежувати сучасні уявлення про «ряд» як абстрактну форму впорядкування взагалі від «ряду» у специфічному давньогрецькому розумінні.

Задля розуміння τάξις як військового порядку, а також пов'язаних із ним уявлень про ряд, важливо розглянути основні принципи побудови давньогрецької фаланги (φάλαγξ / phalanx) й особливостей функціонування її складових. Адже саме вона є втіленням військового порядку та організації. Фаланга виникає у VIII—VII ст. і являє собою впорядковане шиккування важкоозброєних гоплітів, основою якого було поєднання великого щита (ὄπλον / hoplon) та списа (Montanari, 2015: p. 2252). Згідно з В.Д. Генсоном, сама конструкція гоплітського щита була передумовою виникнення фаланги й зумовила її побудову, орієнтацію та жорстку взаємозалежність між воїнами. Організація фаланги була сконструйована в такий спосіб, що давала можливість кожному воїнові захищати не тільки самого себе, а й сусіда ліворуч (Hanson, 2009: p. 27). У цьому контексті поняття «ряду» може визначатись через колективну спрямованість до лінії зіткнення.

На визначальну роль озброєння також вказує Ф. Ечеверрія, зауважуючи, що сутність строю залежала від унікальності практичної ситуації: певна зброя була побудована так, щоб доповнювати іншу й компенсувати її недоліки (Echeverría, 2006: p. 79). Гопліти виявлялися найефективнішими в межах фаланги, тоді як поза нею ставали занадто вразливими (Echeverría, 2006: p. 79). Отже, фаланга, уявлення щодо ряду, а також відповідне розуміння τάξις могли бути детерміновані насамперед технологічними аспектами розвитку давньогрецького суспільства.

Виникнення самої фаланги пов'язують із суттєвою ідеологічною трансформацією в давньогрецькому суспільстві. Як зазвичай підкреслюють дослідники, її розуміння може залежати від двох основних ідеологічних компонентів самих гоплітів: рівності та ритуалізму (Echeverría, 2021: p. 81). Перший передбачає припущення, що в основі уявлень щодо будови фаланги лежить принцип суворой рівності кожного воїна в її межах, що згодом істотно впливає на соціальний устрій полісу. Другий — що устрій фаланги зумовлений умовами існування гоплітів, зокрема ідеологічними принципами, моральними засадами та матеріальними умовами існування. Відповідно до оглянутого вище припустимо, що уявлення щодо впорядкування й ряду також могло передбачати самоідентифікацію кожної конкретної людини та визначення власного місця як частини цілого в організованому суспільстві.

Ідея справедливості — δίκη (dike) — також могла впливати на формування значень «припису», «податку» та «плати». Адже δίκη може становити основу уявлень щодо певного соціального порядку, розподілу обов'язків тощо (Vernant, 1981: p. 71). Яким же саме чином τάξις починає позначати певний припис, якого слід дотримуватись? Чи передбачає дотримання цього припису відповідності з певним порядком? Чи не закладене те саме й у значення «сплати»? Варто враховувати, що такий тип розуміння порядку міг мати водночас і соціально-політичне коріння, і релігійне (міфологічне).

Семантична складова τάξις, до того як у пізніші часи оформилась у абстрактне значення порядку, спершу була нерозривно пов'язана з дією. Хоча для людини античності τάξις у ранньому сенсі позначає передусім соціальну та мілітарну організацію, це завжди результат τάσσω, тобто впорядковувальної діяльності. Про це може свідчити дієслівна природа походження τάξις та початкові галузі його застосування.

Найвиразніше цей зв'язок проявляється у військовій та соціальній сферах: усе *розташовується* та *організовується* згідно з певним порядком. Саме тут розрізнений натовп стає фалангою, а окрема людина знаходить власне місце серед частин цілого, наприклад — поліса (πόλις). Адже давньогрецький поліс також передбачав призначення (τάσσω) конкретної людини на необхідне для неї місце. Там вона актуалізувала влас-

не існування як частина цілого. До того ж уявлення про всесвіт (*κόσμος*) будується за принципом розуміння поліса (Vernant, 1981: р. 99). Ця модель мислення, беззаперечно, є спадковою і для загального розуміння космічного порядку в більш пізній період античної культури. Тільки згодом *τάξις* набуває більш абстрактного значення й синонімічного характеру щодо *κόσμος*.

Виходячи з розглянутого, можна зазначити, що засадничими складовими *τάξις* є: зв'язок із дією, військова особливість розуміння та самий принцип впорядкування. *Дія* (спрямованість, буквально розміщення) постає первинною площиною оформлення й упорядкування дійсності та простору, де порядок виникає як результат акту «встановлення» або «доведення до ладу». *Військова організація* є, ймовірно, першим практичним втіленням цієї ідеї, де конкретна організація воїнів утворює комплексну взаємозалежну цілісність. Адже тут неорганізована частина простору впорядковується через *дію*, набуваючи самого атрибуту впорядкованості. Тоді як *принцип впорядкування* (тобто те, як саме необхідно впорядкувати: ієрархічно, у ряд, по чергово) вносить у цю структуру певну послідовність, визначаючи правила розташування елементів.

Саме так *τάξις* постає позначенням *впорядкування* завдяки *розташуванню*, що виражає себе у *військовій діяльності*. Спочатку ми маємо певну кількість неорганізованих елементів, які необхідно *довести до ладу*, що виражає себе у певній ідеї, якою в нашому випадку постає *стрій* (*τάξις*). Однак чи можна вважати, що цим всебічно вичерпується розуміння *τάξις*?

Першим кроком до розуміння цілого є усвідомлення його частин. Сучасне питання про те, чи здатні ми сьогодні досягнути сутності давньогрецького *τάξις* крізь прірву тисячоліть, перетворюється з методологічної, герменевтично-філософської проблеми на екзистенційну. Адже ми ніколи не перебуваємо поза існуванням, поза історією, а, навпаки, завжди вкорінені в традицію (Gadamer, 1990: S. 300). Саме традиція і є умовою нашого розуміння, оскільки будь-яке розуміння *обумовлене історично* (Gadamer, 1990: S. 300). Прірва довжиною в тисячоліття не заважає, а дає простір для зустрічі історичних горизонтів минулого й сучасного (Gadamer 1990: S. 311).

Універсальним середовищем розуміння є мова, у якій актуалізується безперервна семантична трансформація історичної традиції (Gadamer, 1990: S. 387). Г.Г. Гадамер не применшує думку М. Гайдегера, що мова конститує буття та світорозуміння: ми не володіємо мовою, а перебуваємо в ній (Heidegger, 2000: S. 5).

Зовсім не виключено, що, подібно до того, як латинська *natura* витіснила первинне розуміння *φύσις* (*physis*) (Heidegger, 1983: S. 15), так і поняття *ordo* наклало відбиток на давньогрецьку ідею порядку, набагато

звувивши та змінивши значення τάξις. Адже латинське *ordo* має набагато ширший спектр значень — «послідовність», «правильний стан речей», «порядок», «порядок світу» тощо (Lewis, Short, 1879: *ordo*). Допускаємо, що з часом зростання авторитету латинської мови давньогрецьке розуміння порядку могло бути інтерпретоване через призму *ordo*, що сприяло інтеграції значень κόσμος, τάξις і νόμος у більш узагальнене поняття порядку, яким виступало *ordo*.

Подібно до того, як історія й мова впливають на розуміння, є ще багато чинників, які закладають засади того, що ми можемо позначити як *передсуди*. За думкою Г.Г. Гадамера, саме ці передсуди й уможливають істинне пізнання будь-якого історичного явища (Gadamer, 1990: S. 289). Відповідно до цього герменевтичне сенсовідкриття необхідним чином потребує усвідомлення власної історико-культурної обумовленості, яка, доволі поетично, і постає засадничою умовою можливості будь-якого пізнання історико-культурних явищ взагалі (Gadamer, 1990: S. 302). Проте що, крім оглянутого, конститує наші уявлення?

Насамперед філологічна традиція обумовлює розуміння історико-культурних понять. Кожне дослідження вимагає розкриття їхніх семантичних горизонтів та змін, проте результат завжди залежний від традиції. Тому зовсім не дивно, що розуміння τάξις, яке ми здатні реконструювати, потенційно залежить також і від методологічного підходу.

Якщо в словнику Лідела—Скота переважно застосовується текстоцентричний підхід, тобто увага здебільшого зосереджується на функційних значеннях, хоча й не обмежується цим, то в середині ХХ ст. Г. Фріск та П. Шантрєн більше зосереджуються на порівняльній етимології (Liddell, Scott, Jones, McKenzie, 1996; Frisk, 1970; Chantraine, 1980).

Значний прорив у вивченні та розумінні давньогрецької культури став можливий завдяки залученню індоєвропейських досліджень у ХХ ст. Формується одразу цілий комплекс різноманітних напрямків вивчення, що докорінно змінили погляд на давньогрецьку культуру. Це поглибило її розуміння в контексті індоєвропейських історико-культурних аспектів розвитку.

Наприклад, Мартин Вест здійснив фундаментальне порівняння поетичних основ, виявивши спільні метричні структури, епічні формули та міфологічні тропи, що поєднують грецьку поезію з індоєвропейською традицією (West, 1987). А Жорж Дюмезиль запропонував гіпотезу трьохфункційної міфологічної структури, відповідно до якої устрій давньогрецької релігії відображав спільні для індоєвропейських регіонів уявлення щодо розподілу богів на функції влади, війни та сакрального (Dumézil, 1977).

Результат впливу цього комплексного підходу можна побачити навіть у переосмисленні корінь багатьох давньогрецьких слів. Зокрема, це спроба Р. Бікеса реконструювати праіндоєвропейський корінь давньо-

грецького *τάσσω* (*teh₂g*) (Beekes, 2010: p. 1455). Така методологічна еволюція дала можливість віднаходити спільні конструкції різного типу для широкого індоевропейського історико-культурного поля, що значно розширює горизонт нашого розуміння, частково знаходячи деякі засади давньогрецького погляду на порядок у загальній системі індоевропейського світосприйняття.

Крім того, сутність давньогрецької культури залишається здебільшого незрозумілою. Її сучасна реконструкція — лише наближення, що, ймовірно, не відкриває справжнього світовідчуття стародавніх греків. Звісно, ми можемо реконструювати окремі аспекти, але екзистенційне втілення та живий ритм так і залишаються для нас загадкою.

Важко не згадати ідею давньогрецького агону, яка змушує ґрунтовно переглянути розуміння стародавньої культури (Nietzsche, 1954; Burckhardt, 1999: S. 162). Світогляд будувався на принципі змагання (*ἄγων* / *agon*), що пронизував усі сфери життя — від атлетики до політики. Самі греки, своєю чергою, зуміли перетворити руйнівну стихію на творчу силу, що організовувала й конструювала дійсність. Можливо, у дещо трохи видозміненій формі, але саме це частково й знаходить власне оформлення та вираження у філософії Геракліта.

Зрештою, сучасний герменевтичний розгляд давньогрецької культури та терміна *τάξις* передбачає усвідомлення передумов і передсудів як нашого підходу до дослідження, так і самого розуміння. Незважаючи на велику кількість сучасних герменевтичних підходів щодо розгляду історико-культурних явищ, залишається складним питанням: ми пізнаємо їх насправді чи лише нескінченно споглядаємо їхнє відлуння в темряві. Втім, *ніщо не існує* поза самим *існуванням*, і все, хай би що сталося, знаходить власне втілення в кожен період часу: завжди різне, завжди ховаючись набагато глибше, ніж раніше, проте завжди дійсне (Gadamer, 1990: S. 352). Тому справжнє розуміння знайде себе у зустрічі двох обріїв — минулого та сучасного.

Далі буде.

ДЖЕРЕЛА / REFERENCES

- Aeschylus. (1926). *Persians* (H.W. Smyth, Trans.). Cambridge, MA: Harvard University Press. Retrieved from: <https://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:text:1999.01.0011>
- Aetius. (2023). *Placita* (J. Mansfeld, D. Runia, Eds. and Trans.). Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Aristotle. (1924). *Metaphysics* (W.D. Ross, Ed.). Oxford: Clarendon Press. Retrieved from: <https://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:text:1999.01.0051>
- Aristotle. (1966). *Aristotle's Ars Poetica* (R. Kassel, Ed.). Oxford: Clarendon Press.
- Bailey, H.W. (1985). *Indo-Scythian Studies Being Khotanese Texts* (Vol. 7). Cambridge: Cambridge University Press.
- Bailly, A.G.G., Charbonnet, A., Wilde, M., Maréchal, B. (2020). *Dictionnaire grec-français* (4e éd). Retrieved from: <https://bailly.app>

- Beekes, R.S.P. (2010). *Etymological Dictionary of Greek*. Boston: Brill.
- Boardman, J. (1991). *Greek Sculpture: The Classical Period*. Corrected edition. London: Thames and Hudson.
- Boardman, J. (1998). *Early Greek Vase Painting, 11th—6th Centuries BC*. London: Thames & Hudson.
- Bogachov, A. (2013). Hermeneutical approach in philosophy. [In Ukrainian]. *Philosophical Thought*, 5, 41—50. [=Богачов, А. (2013). Герменевтичний підхід у філософії. *Філософська думка*, 5, 41—50].
- Burckhardt, J. (1999). *The Greeks and Greek Civilization* (O. Murray, Ed.; S. Stern, Trans.). New York: St. Martin's Griffin.
- Burkert, W. (1977). *Griechische Religion der archaischen und klassischen Epoche*. Stuttgart: W. Kohlhammer.
- Chantraine, P. (1980). *Dictionnaire étymologique de la langue grecque: histoire des mots*. Paris: Éditions Klincksieck.
- Comte-Sponville, A. (2013). *Dictionnaire philosophique* (4e éd). Nürnberg: PUF.
- Cornford, F.M. (1912). *From Religion to Philosophy: A Study in the Origins of Western Speculation*. Edward Arnold.
- Diels, H., Kranz, W. (1903). *Die Fragmente der Vorsokratiker*. Berlin: Weidmann.
- Dumézil, G. (1977). *Les dieux souverains des Indo-Européens*. Paris: Gallimard.
- Echeverria, F. (2021). The Hoplite Revolution and the Nature of Hoplite Warfare. In: W. Heckel, F.S. Naiden, E.E. Garvin, J. Vanderspoel (Eds.), *A Companion to Greek Warfare* (pp. 75—97). Hoboken, NJ: John Wiley & Sons.
- Frisk, H. (1970). *Griechisches etymologisches Wörterbuch* (Bd. 2). Heidelberg: Carl Winter Universitätsverlag.
- Gadamer, H.G. (1990). *Wahrheit und Methode: Grundzüge einer philosophischen Hermeneutik*. Tübingen: Mohr Siebeck.
- Golubovych, I., Ryzhik, M. (2024). Transit of Hindu mythology: Role of biographical method in multicultural landscape. *Skhid*, 6(3), 58—64.
- Hanson, V.D. (2009). *The Western Way of War: Infantry Battle in Classical Greece*. Berkeley: University of California Press.
- Hegel, G.W.F. (1986). *Vorlesungen über die Geschichte der Philosophie I* (Bd. 18). Frankfurt a.M.: Suhrkamp.
- Heidegger, M. (1983). *Einführung in die Metaphysik* (P. Jaeger, Ed.; Gesamtausgabe, Vol. 40). Vittorio Klostermann.
- Heidegger, M. (2000). *Über den Humanismus* (Bd. 10). Frankfurt a.M.: Vittorio Klostermann.
- Herodotus. (1920). *The Histories* (A.D. Godley, Trans.). Cambridge, MA: Harvard University Press. Retrieved from: <https://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:text:1999.01.0125>
- Hintikka, J. (1967). Time, Truth, and Knowledge in Ancient Greek Philosophy. *American Philosophical Quarterly*, 4(1), 1—14.
- Homer. (1919). *Odyssey* (2 Vols.; A.T. Murray, Trans.). Cambridge, MA: Harvard University Press. Retrieved from: <https://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:text:1999.01.0135>
- Homer. (1920). *Homeri Opera* (Vols. 1—5). Oxford: Oxford University Press. Retrieved from: <https://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:text:1999.01.0133>
- Horky, P.S. (2024). Order and Chaos in the Ancient Greco-Roman Philosophical Imagination. *Journal of Physics: Conference Series*, 1, 1—16.
- Horky, P.S. (Ed.). (2019). *Cosmos in the Ancient World*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Hotynian-Zhuravlova, V.V., Sumchenko, I.V. (2024). *Culture as a system of moral values: An analysis of the causes of its emergence*. [In Ukrainian]. *Cultural Almanac*, 1(9), 310—116. [=Готинян-Журавльова, В.В., Сумченко, І.В. (2024). *Культура як система моральних цінностей: аналіз причин виникнення*. *Культурологічний альманах*, 1(9), 310—316].
- Jaeger, W. (1947). *The Theology of the Early Greek Philosophers*. Clarendon Press.
- Kahn, C.H. (1960). *Anaximander and the Origins of Greek Cosmology*. Columbia University Press.
- Kuntz, P.G. (Ed.). (1968). *The Concept of Order*. Seattle: University of Washington Press.
- Lewis, C.T., Short, C. (1879). *A Latin Dictionary*. Oxford: Clarendon Press. Retrieved from: https://atlas.perseus.tufts.edu/dictionaries/entry/urn:cite2:scaife-viewer:dictionary-entries.atlas_v1:lat.ls.perseus-eng2-n32947/?utm_source=copilot.com
- Liddell, H.G., Scott, R., Stuart, J.H.S., McKenzie, R. (1996). *A Greek-English Lexicon* (9th ed). Oxford: Oxford University Press. Retrieved from: <https://artflsrv03.uchicago.edu/philologic4/LSJ/>
- Lorand, R. (2000). *Aesthetic Order: A Philosophy of Order, Beauty and Art*. London: Routledge.
- Montanari, F. (2015). *The Brill Dictionary of Ancient Greek*. Leiden: Brill.
- Nietzsche, F. (1954). *Friedrich Nietzsche: Werke in drei Bänden* (K. Schlechta, Ed.) (Bd. 3, SS. 291—299). München. Retrieved from: <http://www.zeno.org/Philosophie/M/Nietzsche,+Friedrich/Fünf+Vorreden+zu+fünf+ungeschriebenen+Büchern/5.+Homers+Wettkampf>
- Peloponnesian War. (2026). *Encyclopedia Britannica*. Retrieved from: <https://www.britannica.com/event/Peloponnesian-War>
- Plato. (1903). *Platonis Opera* (J. Burnet, Ed.). Oxford: Oxford University Press. Retrieved from: <https://www.perseus.tufts.edu/hopper/searchresults?q=plato>
- Prigogine, I., Stengers, I. (1984). *Order out of Chaos: Man's New Dialogue with Nature*. New York: Bantam New Age Books.
- Reichert, K. (2005). The problem of translating Anaximander's dictum as a problem of reconstructing an archaic worldview. [In Ukrainian]. *Doxa*, 8, 150—159. [=Райхерт, К. (2005). Проблема перевода изречения Анаксимандра как проблема реконструкции архаичной картины мира. *Докса*, 8, 150—159].
- Sattler, B.M. (2017). How Natural Is a Unified Notion of Time? Temporal Experience in Early Greek Thought. In: I. Phillips (Ed.), *The Routledge Handbook of Philosophy of Temporal Experience* (pp. 1—17). London: Routledge.
- Shevtsov, S.P. (2013). *Metamorphoses of Law*. [In Ukrainian]. Odesa: Osvita Ukrainy. [=Шевцов, С.П. (2013). *Метаморфози права*. Одеса: Освіта України].
- Thucydides. (1942). *Historiae* (Vols. 1—2). Oxford: Oxford University Press. Retrieved from: <https://artflsrv03.uchicago.edu/philologic4/Greek/navigate/435/table-of-contents/>
- Vernant, J.P. (1981). *Les origines de la pensée grecque* (4e éd). Paris: Presses Universitaires de France.
- Vlastos, G. (1947). Equality and Justice in Early Greek Cosmologies. *Classical Philology*, 42(3), 156—178.
- West, M.L. (1987). *Introduction to Greek Metre*. Oxford: Clarendon Press.
- West, M.L. (1992). *Ancient Greek Music*. Oxford: Oxford University Press.
- Xenophon. (1961). *Xenophontis Opera Omnia* (Vol. 3). Oxford: Clarendon Press. Retrieved from: <https://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:text:1999.01.0201>

Отримано / Received 25.05.2026

Прийнято до друку після рецензування /

Accepted for publication after review 05.08.2026

Опубліковано / Published 24.09.2026

Ілля MOSKVIN,

Postgraduate Student, Department of Philosophy,

Master of Philosophy,

Odesa I.I. Mechnikov National University,

2, Dvorianska St., Odesa, 65082

liamsqv@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0003-2077-1160>

ORDER INVARIANT AS AN ECHO OF WAR: THE GENESIS OF THE TERM ΤΑΞΙΣ IN ANCIENT GREEK CULTURE (Part 1)

The article analyzes the genesis of the term τάξις (taxis) within the framework of H.G. Gadamer's hermeneutic approach, drawing on the historical and cultural specificities of Ancient Greece in order to identify the mechanisms of transformation of the term itself and its contemporary interpretation. The article traces the semantic and conceptual transformation of the term τάξις in the ancient Greek intellectual tradition from the Archaic to the Classical period. Special attention is paid to the functional usage of τάξις in ancient Greek texts, as well as to the reconstruction of the development of its meaning based on materials from early and classical poetry and philosophy. It is established that the primary meaning of the term, attested in its military sense, forms the foundation for its further rationalized conceptualization of the experience of war. Furthermore, the analysis shows that war (in ancient Greek thought: πόλεμος (polemos), ἔρις (eris)) is a critical factor that constitutes a fundamental precondition for the formation of new forms of sociocultural order and contributes to the further organization of society. Ultimately, the findings suggest that the term τάξις undergoes significant semantic changes through an interconnected process of historical and cultural development, eventually evolving into a universal category of order. Initially, the close association between organization and κόσμος within its religious (mythological) context is weakened, while τάξις emerges as a term denoting the purely practical dimension of arrangement, detached from its earlier religious associations. Subsequently, the meaning of τάξις gradually shifts toward the process or operation of ordering itself. Poetry further expands the figurative potential of the term, thereby creating the conditions for its subsequent conceptual transformation. Building on τάξις as a term already established within the Greek cultural tradition, Plato abstracts its essential meaning from its particular domains of application, especially its military usage, conceptualizing the term as an independent invariant of the general idea of order. Aristotle, in turn, shifts the emphasis from order as a general state to order as the internal organization of a whole.

Keywords: *ancient philosophy, culture, hermeneutics, idea of order, κόσμος (cosmos), order, τάξις (taxis).*